

Prethodno priopćenje

UDK 81'373.21(497.5-37Mošćenička Draga)

DOI <https://doi.org/10.54130/zl.9.1.4>

Stanislav Gilić

Rijeka

TOPONIMIJA PETREBIŠĆA I OKOLICE¹

U ovom se toponomastičkom ogledu utvrđuje pobuda imenovanja dijela toponimskog fonda katastarske općine Mošćenička Draga na području istoimene administrativne jedinice na istočnoj istarskoj obali. U primarnom su fokusu toponimi koji se nalaze u granicama Parka prirode Učka. Među prikupljenim toponimima najčešći su oni motivirani reljefom. U radu je izdvojeno sedam toponima mitološke motivacije. Usto se nudi novo tumačenje oronima Učka.

Ključne riječi: toponim, Mošćenička Draga, Petrebišća, Učka

1. Uvod

U ovom će toponomastičkom ogledu biti riječi o dijelu toponimskog fonda katastarske općine Mošćenička Draga. Prikupili smo toponime iz gornjeg dijela Drage, odnosno sa strmih dijelova i s visoravni s koje se ova dugačka dolina duboko usjekla u Učku goru s njezine jugoistočne strane.

¹ Urednička napomena: Ovaj članak pokojnoga Stanislava Gilića (1932. – 2017.) poslao je uredništvu *Zbornika Lovranščine* Vladimir Rojnić, bivši predsjednik Istarskoga planinarskog saveza i glavni urednik monografije *145 godina planinarstva u Istri*, koja je objavljena u nakladi Istarskoga planinarskog saveza u Puli 2022. godine. Godine 2016., na početku izrade spomenute monografije, Rojnić je razgovarao s pokojnim Antonom Filipčićem Filcem (1940. – 2017.), doajenom istarskog alpinizma i Hrvatske gorske službe spašavanja. Filipčić mu je tom prilikom dao kopiju materijala sa simpozija o povijesti planinarstva u Istri koji je on u funkciji predsjednika (tada neuspješno registrirana) Istarskoga planinarskog saveza pokušao organizirati 1996. godine. Riječ je o četirima prispjelim člancima (od kojih je objavljen samo onaj Željka Poljaka *120 godina istarskog planinarstva* u broju za studeni i prosinac službenoga glasila Hrvatskoga planinarskog saveza *Hrvatski planinar* 1996. godine), za koje mu je Filipčić dao usmenu suglasnost da se mogu iskoristiti pri izradi monografije o povijesti istarskoga planinarstva i/ili integralno objaviti u prikladnoj publikaciji. Sa željom da Gilićev članak učinimo dostupnim znanstvenoj, stručnoj, ali i široj javnosti, ovdje se objavljuje uz suglasnost bivšega predsjednika Istarskoga planinarskog saveza Vladimira Rojnića i njegova aktualnoga rukovodstva: predsjednika Gorana Šepića i dopredsjednice Patricije Jedrejčić.

2. *Nomina topographica*

Prikupljene toponime (oko 100) razvrstali smo prema pobudi imenovanja u četiri skupine. Kako se moglo očekivati, s više od 50 % najbrojnija je ona koju obično označujemo kao topografske imenice (*nomina topographica*).

2.1. *Toponimi motivirani reljefom*

Najprije ćemo nabrojati toponime motivirane izgledom ili morfologijom tla, tj. reljefom. Razlikuju se oni za uzdignuća na tlu (*Brêg, Brežàk*), za ulegnuća u tlu (*Dolcì, Dòlčìć, Dolčina, Dòli*), za udubine malih dimenzija (*Rùpica*) i za izdužene udubine (*Petrìnčiceva dražina, Pròdòl, Žlêp < /Žlêb/*), zaravnjene dijelove tla (*Ràvni, Miletova ravnića, Ravnića pod Pèrun*) ili pak stjenovite dijelove (*Krùg [krùh], Stùbica*). Neki su toponimi motivirani karakterom stjenovitih dijelova (*Umòli, Na Umòlih, Lopâr*), a posebno istaknuti stjenoviti objekti, kad ih je više od jednoga, bivaju poblize određeni (*Gàdnji kùk, Stàri kùk, Ublì kùk, Vèli kùk*).

Neki objekt može biti posebno obilježen svojom pripadnošću (*Jedrìčèv brêg, Lúkov brêg*), izgledom (*Žilni brêg*) ili je apostrofirano određen čestim prijedlogom u toponimizaciji (*Na brêg*).

Ako se ne primjenjuju tvorbene mogućnosti (ili su iscrpljene na drugim objektima), pribjegava se višečlanim toponimima koji imenovani objekt određuju prema drugom, ranije imenovanom objektu (*Dolčìć pod Strân, Dolčìć va Ràvnah*) ili prema vlasnosti (*Lovrečìćevi dolcì, Pajeròvi dolčìći*).

Kada jedan član toponimske sintagme ima vrlo proširenu upotrebu, kao što su *vrh* i *gora*, upotrebljavaju se atributi koji poblize određuju toponimizirani objekt (*Sùhi vrh, Úška gorà*), a o karakteru sipkih dijelova u planini/gori kazuje vrlo slikovit pridjev *Zàli grògoti*.

Ovoj skupini pripadaju i imena voda (hidronimi). Glavni vodotok koji protječe Dragom nosi vrlo rašireni hidronim *Potòk*, dok je množinski oblik nadjenut naselju *Potòki* – toponomastičkim metajezikom kaže se da je hidronimski termin preuzeo ekonomsku funkciju. Jedan drugi vodotok imenovan je inače rijetkom upotrebom vlastita imena u funkciji posvojnog pridjeva (*Jedrìčèv potòk*). Na *Màloj ràvne* postoji *kâl* koji je imenovan tako da bi se razlikovao od drugih u ovoj katastarskoj općini, a koje ovdje ne spominjemo (*Kâl na Màloj ràvne*).

U blizini naselja *Trebišće* postoji izvor koji svoje ime ne crpi iz zalihe hidronima, već je motiviran svojim izgledom, karakterom izviranja pa je zapravo metaforičan (*Bručìć*).

Termine iz agrikulturne također možemo pribrojiti skupini topografskih imenica: *Brčinićev kùs, Kušetova njìva, Ledinica, Petrìnčiceva njìva, Šćàćetova njìva*.

Termini za reljef jesu i oni koji pokazuju prostorni odnos: *Strân, Pod Strân*.

2.2. Toponimi motivirani živim svijetom

Topografskim imenicama pripadaju i toponimi koji su motivirani (a) fitonimima, (b) zoonimima i (c) ornitonimima.

Vrlo su česti (a) toponimi motivirani fitonimima, stoga ne iznenađuje njihov velik broj na tako malom prostoru: *Cêre*, prema vrsti hrasta (lat. *Quercus*), dub (lat. *Quercus cerris*; Horvatić 1954: 159; Skok 1971: 256); *Jêlvice*, mjesto gdje su jele posebno uočljive u inače listopadnoj šumi, jela (lat. *Abies*; Horvatić 1954: 80); *Peļinci*, prema *pelin* (lat. *Artemisia*; Horvatić 1954: 394); *Pod orêhi*, prema *orah* (lat. *Juglaus*; Horvatić 1954: 150); *Pod Lûcetovimi orêhi*, mjesto koje se поближе određuje u okviru prethodnog toponima. *Šestil* je rijetki sinonim za klen (lat. *Acer campestre*, iz porodice javora, lat. *Aceraceae*; Horvatić 1954: 422, 421), dok *Tisika* imenuje mjesto gdje rastu tise (lat. *Taxus*; Horvatić 1954: 77). Sasvim je slučajna fonijska identičnost s istom riječju u Skokovu *Etimološkom rječniku* gdje je značenje nešto sasvim drugo (Skok 1973: 473).

Zabukovičje, prema *bukva* (lat. *Fagus*; Horvatić 1954: 158), zanimljiv je toponim jer određuje mjesto iza bukava, a ne i sam prostor gdje rastu bukve. Tamo gdje su one u izobilju važno je ono mjesto koje se nalazi iza njih!

Mnogo su rjeđi (b) toponimi motivirani zoonimima: *Kozļi* i *Pod Kozļi* te (c) jedan motiviran ornitonimom: *Balina*², iznad padine zvane *Strân* (ova kulminira vrhom *Petehòva pêc*). Na tom je mjestu kapelica. Balina je vrsta šljuke (lat. *Scelopax rusticola*; Skok 1973: 405).

3. Nomina metaphorica

Drugu skupinu toponima razvrstali smo kao metaforičke imenice (*nomina metaphorica*): već smo spomenuli ime jednog izvora blizu Trebišća – *Bručić*. Zaravnjena stijena podsjeća na stol, a ona je na čestici koja nekome pripada (ili je pripadala): *Kâkarov stól*. U čakavskim i kajkavskim krajevima česta je asocijacija na *rebro*: *Lêbar*. Početni se fonem /r/ u ovdašnjem dijalektu realizira drugim likvidnim glasom [l]. Udvojeni kukovi koji izgledom podsjećaju na prastaru dječju igračku dobiti su ime *Pûpice*. U *Potòku*, na mjestu gdje voda stvara slap, formirala se stijena u obliku stupa – *Stûpina*.

Ono što stoji iza nekog objekta oblika glave toponimizira se sraščivanjem s prijedlogom *za*: *Zâglav*³ [*zoaglav*].

4. Toponimi antroponimskog postanja

Treća skupina toponima obuhvaća one motivirane antroponimima.

² Ovaj se toponim spominje u Moščeničkom statutu iz 1501., tj. u aneksu iz 1510.: „...past niže Balini”, v. u Frančišković 1966: 382.

³ U katastarskoj općini *Sumàrtin* na otoku Braču isti toponim ima dočetak na -ak, tj. po formuli: prefiks-osnova-sufiks (*Zâglavak*).

Razlikujemo toponime motivirane prezimenima i nadimcima: *Cõtovo*, *Kãčičevo*, *Lúçetići*, *Madrčiči*, *Sôpetovo*, *Sufčičevo*, *Tomãsovo* te one motivirane mitološkim imenima: *Bãbin gròb*, *Dolênje Trebišća / Potrebišća*, *Oskòrušva / Na Oskòrušve*, *Pèrun*, *Petehòva péc*, *Petrebìšća*, *Trebišća*, *Volòski kùk*, *Za(d) Petèha / Zad Petehòvo*.

Većina tih toponima mogla bi se razvrstati i u neku drugu skupinu: *Petrebìšća* i *Trebišća* mogu značiti i samo očišćen teren. Mažuranić *trebež* izvodi od glagola *trebiti* s drevnim značenjem ‘čistiti’; *trebište*, n. tumači kao „delubrum, altare, staroslavensko pogansko crkvište, hram, žrtvenik” (Mažuranić 1975: 502–504). *Petehòva péc* i *Za(d) Petèha / Zad Petehòvo* prvotno jest motivirano ornitonimom, ali pored drugih mitoloških imena pretpostavlja se da je i ovaj toponim imao svoju pobudu imenovanja u mitološkoj sferi.⁴ *Oskòrušva / Na Oskòrušve* može imati pobudu u fitonimu, ali je od starine znano zaštitno svojstvo te voćke inače trpkog ploda. Čime su mogli biti motivirani *Bãbin gròb*, *Pèrun* i *Volòski kùk* ako ne pretkršćanskim vjerovanjem? Za posljednja dva toponima obilje dokaza u prilog njihovu pretkršćanskom postanju nudi trilogija Radoslava Katičića (Katičić 2008, 2010, 2011).

Za *Bãbin gròb* postoji pučka predaja kako je neka „baba” opsovala neko božanstvo kad se zatekla u oluji. Zbog te psovke udario ju je grom i usmrtio. Tamo su je i zakopali, pa odatle ime mjestu.

Nije malo kad se na okupu nađe sedam toponima koji prizivaju bića iz slavenske mitologije. Slavensko božanstvo *Pèrun* može se povezati s Gospodarom svjetla. Uobičajeni žrtveni dar bio je pijetao; ljeto je bilo posvećeno Perunu kultu, bogu groma i munje. Perun se u Litvi utjelovljuje u božanstvo Perkunas koje živi u dvorcu na stjenovitu brijegu – on je pročistitelj i oploditelj. Volos (Veles) nejasne je etimologije (ekonimi *Volòsko*, udaljen od *Petrebìšća*, odnosno *Pèruna* oko 12 km, i Veles u Makedoniji! Isti toponim postoji u blizini Novgoroda u Rusiji). Prihvatanjem kršćanstva taj se dobrohotni bog pojavljuje kao bizantski sv. Blaž ili Vlaho. Do današnjih dana on je zaštitnik stoke.⁵

Pijetao se žrtvuje Perunu i navješćuje izlazak sunca. Zar je slučajnost da je pri svanuću prvi osvijetljeni brijeg upravo *Petehòva péc* (za one koji se nalaze na *Petrebìšću*)? U rano je jutro Perun još u sjeni. Ovdje ćemo usput spomenuti i vrlo važne hipsometrijske odnose: *Trebišća* 415 m, prosječna visina *Petrebìšća* 740 m, *Pèrun* 880,7 m, *Petehòva péc* 880,8 i 915 m. Kako se moglo dogoditi da kartografi izmisle ime „Pod Trebišća” i upišu ga na lokaciji *Petrebìšća* koje je iznad Trebišća? Postoje i *Dolênje Trebišća* ili *Potrebìšća* koje se odnosi na dio strme padine između spomenuta dva toponima. Ta pogreška uporno se ponavlja

⁴ Pijetao je solarni simbol jer njegov pjev najavljuje izlazak sunca. V. opširno o pijetlu u Chevalier i Gheerbrant 1983: 502–504.

⁵ V. više u Cavendish i Ling 1989: 192–197 i Katičić 2008, 2010, 2011.

na svim zemljovidima koje smo konzultirali. *Trebišća* se spominju već početkom 16. stoljeća.⁶

5. Ostali toponimi

Četvrtu grupu toponima razvrstali smo u četiri podgrupe:

1. Toponimi koji su motivirani ljudskim djelovanjem (djelomice uzajamnim djelovanjem ljudi i domaćih životinja): *Kozârina*, *Raspûti* i *Selò*.
2. Toponimi motivirani artefaktom pokazuju kako je nekada na *Petrebîšću* bilo vrlo živo. U kućicama su bivali ljudi, a u dvorima ovce (dijelom i koze koje su inače noću mogle biti i na otvorenom). Od nekadašnjeg naselja ostali su samo zidovi, ali su u pamćenju kazivača⁷ ostala imena: *Božičeva kùćica*, *Gûzdićeva kùćica*, *Kičerova kùćica*, *Mâkićeva kùćica*, *Matusânova kùćica*, *Stîpetova kùćica*, *Brčinićev dvorič*, *Dvori pod Zâglav*, *Gûzdićev dvôr*, *Jûčićev / Jûrčićev dvôr*, *Mâkićev dvôr*, *Matusânovi dvori*, *Stîpeta Kičera dvôr*, *Zad dvori* (ovaj se toponim ne odnosi na same dvore, već na onaj prostor „iza” njih). Ovoj skupini toponima možemo pridružiti i *Bručićevo guvnò*, dok brijeg *Grādâc* već svojim imenom upućuje na arheološke ostatke.
3. Toponimi koji upućuju na pravni status / vlasnost: *Dragânsko*, *Gradâško*.
4. Tamo gdje bi stoka plandovala u sjeni stabala, ostao je trag i u imenu: *Stâja va Pèrune*. Ne radi se o zgradi, dakle o artefaktu, već o mjestu gdje se stoka zadržavala za najtoplijeg dijela dana, gdje je stajala u hladu različite vegetacije: javora, drenea, jasena, črnoga graba, bora, bazgovine.

6. Umjesto zaključka – kuriozum oronima Učka

Ovo je prilika da se kaže nešto i o toponimu (oronimu) *Učka* [*uška gorà*].

Na karti *Ducatvs Carnioliae* (Lago i Rossit 1981: 225, Tav. CXII) koju je 1744. godine u Ljubljani objavio Janez Dizma Florijančić za istarske planine ima nekoliko oronima. Spomenut ćemo ovdje samo *Tschitscher Boden* (danas mi to pišemo *Ćićarija*) te *Mons Caldiera ô Monte Maggiore*, a za najviši dio ima dva zapisa: verzalom (*M. UTSCHKA*) i kurzivom (*M. Uifchka*).

Urbari pazinskog feuda iz 16. stoljeća u poglavlju *Laurana*, (dio) *Boschi*, spominju sljedeće oronime: „Primieramente hanno un Monte et Bosco chiamato Utscha, ouero Monte Maggiore...“; u poglavlju *S. Lorenzo*, (dio) *Monte Maggi-*

⁶ Oporuka Jurja Mohovića iz Kraja (Župa Mošćenice) od 6. ožujka 1521., pisana glagoljicom: u retku 23. „...malin v(a) Trebišć(è)h.“ V. u Pelozo 1970: 407–432.

⁷ Kazivači su mi bili Ivan Rubinić (1950.) i njegova majka Katica Rubinić (1920. – 2003.), oboje iz Trebišća. I ovom im prilikom od srca zahvaljujem.

ore: „ouero UTZCHA“; u poglavlju *Berzez*, (dio) *Honorario*: „Monte Maggiore nominato Vtzcha. [...] Questo Monte Vtzcha si gode solamente per pascoli,...“ (Bratulić 1965: 254, 256, 288).

Hrvatski lucidar iz 1546. godine sadržava sljedeći tekst: „Vaspet’ ‘e edna last’, eže zovet se istrie. I v toi zemli ‘e edna gora, eže zovet se latinski olinfos’, eže ‘e učka; i te gori visokost’ ide daže pod’ oblaki.” (Milčetić 1902: 310).

Ako se Florijančićev zapis transkribira u današnju hrvatsku latinicu, dobije se *Učka*, a tako je i Milčetić iz *Lucidara* transliterirao iz glagoljice u akademsku ćirilicu, koju smo mi gore transliterirali u latinicu.

Međutim, urbari pazinskog feuda iz 16. stoljeća drukčije pišu isti oronim jer *TZ/TS* nije isto što i *TSCH*. Ta razlika ne može se objasniti samo neustaljenom grafijom (u razmaku od dvaju stoljeća), već prije vjernijim zapisom u Urbaru koji je, uvjetno rečeno, bliži fonološkom načelu, tj. onom kako taj toponim i danas čujemo: [uška].

Bilo je nekoliko pokušaja tumačenja toponima *Učka* koji, osim orografske, ima i ekonimsku funkciju. Skok je izvodi iz poimeničenog pridjeva ženskog roda prema vučki. Pritom navodi i druge toponime koji bi bili motivirani istim zoonimom (npr. *Vučaj*, *Vučjak*, *Vukovo brdo*, *Vučevo*, *Vučeravan*, *Vučitrn*) (Skok 1988: 635–636).

Želimo predložiti novo tumačenje. Smatramo da stari zapisi nisu baš posljedica neustaljene grafije, već se iz njih može očitati izgovor najbliži današnjemu. Današnji je službeni oblik *UČKA* koji se smatra zalihosnim poimeničenim pridjevom opisnog karaktera: *Učka gora*, kako i Katalinić u svojoj pjesmi piše. Što opisuje taj pridjev? Opisuje izgled te gore, njezin reljef (uska gora), pa je slijed ovakav: **uska* > **oska* / *oska* (kako je pišu talijanskom grafijom) > *uska* > *uška*. Opisni pridjev *uzak* / *uska* / *usko* jednako je moguć kao i *debeo* / *debeli* / *debelo*, npr. *Debelo brdo* (Mosor), ili usko polje, *Uskoplje* (Bosna).

Završimo ovaj ogled s prva četiri stiha pjesnika Katalinića Jeretova z *Voloskega* (Donat 1981: 365):

Gradiću moj lêpi,
Spöd te Ūčke gòri,
Gradiću moj bëli
Teška bol me mòri.

Literatura

1. Bratulić, Vjekoslav. 1964/1965. „Urbari pazinskog feuda (XVI stoljeća)”. *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 10, str. 245–290.
2. Cavendish, Richard; Trevor O. Ling. 1989. *Mitologija: ilustrirana enciklopedija*. Ljubljana – Zagreb: Mladinska knjiga.
3. Chevalier, Jean; Alain Gheerbrant. 1983. *Rječnik simbola*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

4. Frančišković, Stjepan. 1966. „Zaštita šuma u propisima mošćeničkog statuta“. *Jadranski zbornik – prilozi za povijest Istre, Rijeke, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara*, VI, str. 381–391.
5. Horvatić, Stjepan. 1954. *Ilustrirani bilinar: priručnik za određivanje porodica i rodova višeg bilja*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Katičić, Radoslav. 2008. *Božanski boj: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb – Mošćenička Draga: Ibis grafika – Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju – Katedra Čakavskog sabora općine Mošćenička Draga.
7. Katičić, Radoslav. 2010. *Zeleni lug: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb – Mošćenička Draga: Ibis grafika – Katedra Čakavskog sabora općine Mošćenička Draga.
8. Katičić, Radoslav. 2011. *Gazdarica pred vratima: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb – Mošćenička Draga: Ibis grafika – Katedra Čakavskog sabora općine Mošćenička Draga.
9. Lago, Luciano; Claudio Rossit. 1981. *Descriptio Histriae: la penisola Istriana in alcuni momenti significativi della sua tradizione cartografica sino a tutto il secolo XVIII: per una corologia storica*. Trieste: LINT.
10. Mažuranić, Vladimir. 1975. *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*. Zagreb: Informator.
11. Milčetić, Ivan. 1902. „Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. III. Hrvatski lucidar“. *Starine JAZU*, 30, str. 257–334.
12. Peloza, Makso. 1969. „Inventar arhiva župe Mošćenice 7. XII 1969.“. *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 14, str. 407–432.
13. Skok, Petar. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I: A – J*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
14. Skok, Petar. 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II: K – poni*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
15. Skok, Petar. 1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika III: Poni – Ž*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
16. Vojnović, Lujo; Ante Dukić, Rikard Katalinić Jeretov, Niko Andrijašević, Viktor Car Emin. 1981. *Izabrana djela*. Branimir Donat (prir.). Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Summary

TOPONYMY OF PETREBIŠĆA AND ITS SURROUNDINGS

This toponymic overview establishes the reason for naming parts of the toponym fund of the cadastral municipality of Mošćenička Draga in the territory of the administrative unit of the same name on the eastern Istrian coast. The primary focus has been placed on toponyms found within the area of the Učka Nature Park. The most common toponyms among the collected sample are those motivated by the relief. The overview has earmarked seven mythology motivated toponyms. In addition, it offers new interpretation of the oronym Učka.

Key words: toponym, Mošćenička Draga, Petrebišća, Učka